

Набока О. М.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

АДЕКВАТНІ СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР У ТЕКСТАХ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Наукову розвідку присвячено дослідженню шляхів адекватного перекладу метафор в англійських та українських текстах політичного дискурсу. У роботі простежено стійку тенденцію до використання різних стилістичних засобів, зокрема і культурно маркованих метафоричних одиниць у текстах політичного дискурсу. Актуальність роботи зумовлена, по-перше, істотним інтересом до вивчення адекватних способів відтворення метафор у площині перекладознавчих студій, по-друге, значними розбіжностями у структурі англійської та української мов, що потребують детального висвітлення, по-третє, зростанням кількості різного типу метафоричних одиниць у текстах політичного дискурсу. Беручи це до уваги, виникає необхідність ґрунтовного опису способів перекладу метафор з української мови на англійську і навпаки. Крім того, врахування функційної природи метафори у політичному дискурсі, застосування відповідних механізмів під час перекладу метафор-неологізмів сприятиме, на наш погляд, появи нових влучних політичних метафор міжмовного та міжкультурного значення у мові перекладу. Метою презентованої розвідки є визначення адекватних способів відтворення метафор у промовах політичних лідерів України, аналітичних статей політичного спрямування та їх англійських перекладів. Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: уточнити загальні способи перекладу метафор; простежити особливості функціонування метафор як засобів експресивності в текстах політичного дискурсу та описати адекватні способи відтворення їх культурної та аксіологічної маркованості під час перекладу.

Як показав аналіз ілюстративного матеріалу переклад метафор, що функціонують в англійських та українських текстах політичного дискурсу, детермінований ступенем засвоєння цих одиниць обома мовними системами, наявністю у тексті інформації, яка може пояснити їхнє значення, а також їх лексико-граматичними особливостями. У роботі також доведено, що рівень збереження стилістично маркованої форми при відтворенні метафоричних аксіологем залежить від ступеня засвоєння конкретної одиниці мовними системами та знаком оцінки. Найвищий рівень демонструє відтворення одиниць, що засвоєні обома мовними системами (75,3 %). При перекладі культурно специфічних метафоричних одиниць стилістичне маркування зберігається у 68,6% випадків. Стилiстичне маркування під час перекладу інноваційних або okazіональних метафор зберігається у 48,7 % випадків відповідно.

Ключові слова: метафора, метафоричні аксіологеми, політичний дискурс, способи перекладу.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Поняття метафори та виявлення її онтологічної природи викликає палкі дискусії протягом всієї історії лінгвістичної науки [6; 7; 8]. Можна сміливо стверджувати, що саме метафоричне мислення спричинило розвиток як мови, так і культури в цілому [6].

Дослідженням метафори займалися найвидатніші мислителі людства, такі як Арістотель, Гегель, Е. Кассіпер, Х. Ортегі-і-Гассет, Руссо та багато інших. Сьогодні метафора привертає увагу представників різних наук, які по-різному визначають її сутність [6], функції, роль у комунікації [1; 9; 11; 12], а також способи відтворення під час

перекладу [4]. Актуальність роботи зумовлена, по-перше, істотним інтересом до вивчення адекватних способів відтворення метафор у площині перекладознавчих студій, по-друге, значними розбіжностями у структурі англійської та української мов, що потребують детального висвітлення, по-третє, зростанням кількості різного роду метафор в англійських текстах політичного дискурсу. Беручи це до уваги, виникає необхідність ґрунтовного опису способів перекладу метафор з української мови на англійську і навпаки. Крім того, врахування функційної природи метафори у політичному дискурсі, застосування відповідних механізмів під час перекладу метафор-нео-

логізмів сприятиме, на наш погляд, появі нових влучних політичних метафор міжмовного та міжкультурного значення у мові перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загально відомо, що вибір способу перекладу метафор залежить від різних факторів, передусім від стилістичної функції метафори у тексті [1; 9], преференцій автора [2], функціонального стилю тексту [5; 11; 12], а також від мети перекладу [10].

У царині перекладознавства виділяють декілька способів перекладу метафори. Такими можна вважати: дослівний (повний) переклад, що використовують для метафоричних одиниць у тому випадку, якщо у мові оригіналу та мові перекладу співпадають і правила сполучуваності лексичних одиниць, і традиції вираження емоційно-оцінної інформації; прийом додавання або опущення, що використовують у тих випадках, коли міра імпліцитності уподібнення у мові оригіналу та мові перекладу різниться (виникає потреба в експлікації імпліцитної інформації наданої в оригіналі (прийом додавання), або, навпаки, імплікація концепту словесно вираженого в оригіналі (прийом опущення)). Заміну метафоричної одиниці мови оригіналу еквівалентною одиницею мови перекладу залучають у тих випадках, коли нема лексичного або асоціативного співвідношення між елементами метафори у мові оригіналу та мові перекладу але вони відображають один і той самий концепт. Традиційну відповідність частіше за все використовують стосовно метафор фольклорного, біблейського, античного походження. За таких обставин і у мові оригіналу, і в мові перекладу складаються однакові способи вираження метафоричного уподібнення.

Мета статті – визначити адекватні способи відтворення метафор у промовах політичних лідерів України, аналітичних статей політичного спрямування та їх англійських перекладів. Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: уточнити загальні способи перекладу метафор; простежити особливості функціонування метафор як засобів експресивності в текстах політичного дискурсу та описати адекватні способи відтворення їх культурної та аксіологічної маркованості під час перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Серед ключових проблем перекладу метафор часто називають культурні відмінності, оскільки певні метафори викликають цілком інші асоціації в соціокультурі громади вихідної мови та мови перекладу. До прикладу, культурний зміст метафори *“the canaries in the global mine”* можна

потракувати так: американці почуваються як канарки в шахті, оскільки саме цих птахів раніше використовували в шахтах для виявлення отруйних газів. Працівники слідкували за їхньою поведінкою, і коли канарки раптово помирили, це було попередженням для шахтарів, що слід виходити з шахти якомога швидше. *“I wonder whether it's only America's destiny, exceptional as ever, to unravel in this way. Or maybe we're just early adopters, the canaries in the global mine, and Canada and Denmark and Japan and China and all the rest will eventually follow us down our tunnel.”* – «Цікаво, чи це, як ніколи виняткова, доля Америки, розгубитись на цьому шляху. Або, можливо, ми просто ранні послідовники, «канарки» в світовій глобальній шахті, Канади та Данії, а також Японії та Китаю, і всі інші, врешті-решт, підуть за нами по нашому тунелю» (1).

Апробація концепції перекладу метафоричних одиниць, яка розроблена П. Ньюмарком [13], продемонструвала дотримання її основних положень під час перекладу метафор, які засвоєні обома мовними системами. Як показав аналіз ілюстративного матеріалу у його перекладацькому вимірі, відтворення культурно маркованих метафоричних одиниць неминуче позначене застосуванням експлікації та перекладу, що поєднує в собі відтворення власне стилістичного маркування із орієнтацією на реципієнта вторинного тексту. При цьому слід наголосити, що домінування цих способів не відповідає пропозиціям П. Ньюмарка, який вважав, що переклад таких одиниць повинен здійснюватись за допомогою словникових еквівалентів та заміни образу [13], а відтворення оказіональних або інноваційних метафор – дослівним перекладом. Здійснена наукова розвідка ще раз продемонструвала домінування саме експлікації під час перекладу досліджуваних одиниць.

З огляду на перекладацький аналіз ілюстративного матеріалу основним способом (59,1 %) відтворення метафоричних аксіологем, які засвоєні обома мовними системами, є прямиий переклад (...*опозиціонери є, по суті, "беззубими"*... [Д 14.09.2006] / ... *oppositionists are toothless*... [D 19.09.2006]). Варто наголосити, що під час перекладу культурно неспецифічних фразеологічних аксіологем домінує використання еквівалента (47,8 %) (...*спалили за собою всі мости*... [Кучма 13.02.2001] / ... *burned the bridges behind them*... [Kuchma 13.02.2001]). При цьому переклад модифікованих культурно неспецифічних фразеологізмів здійснюється переважно за допомогою еквівалента (47,4 %) та дослівного пере-

кладу модифікуючих елементів (*Світло СOT в українському тунелі* [Д 8.07.2005] / *WTO Light at the End of Ukraine's Tunnel* [D 8.07.2005]).

Ключовим під час передачі культурно специфічних метафор є переклад, що поєднує відтворення стилістичного маркування із орієнтацією на фоніві знання реципієнта вторинного тексту (31,4 %). За таких умов відбувається збереження образу оригіналу (у даному випадку під час калькування приказки) та за необхідності надання додаткової інформації про стилістичний статус цієї метафоричної одиниці: *Якщо вони так будуть молитися, то лоба розіб'ють неминуче.* [Д 8.06.2005] / *Should they pray in this way, they are sure to crack their skulls (a Ukrainian saying – Ed.)*. [D 14.06.2005]. Наступний приклад демонструє розгортання у перекладі усіченого фразеологізму *Поки грім не гряне, мужик не перекреститься* та надання інформації про походження одиниці *like the peasant in the proverb*. *Наприклад: І по-друге, у нас працює принцип – поки грім не гряне, нічого не зроблять.* [Кучма 9.06.2004] / *Secondly, we still live like the peasant in the proverb, who 'does not cross himself so long as the thunder does not roar* [Kuchma 9.06.2004].

Професійним викликом для перекладача вважаємо відтворення українських аксіологем англійською мовою, які є інноваційними або okazionalnymi метафорами, що здійснюється переважно за допомогою експлікації (41,7 %). Так позиція опонентів вступу України до НАТО іронічно пародіюється у тексті газетної статті створенням okazionalnoї метафори *економіка України «ляже»*. *Про НАТО є дуже багато міфів – один із них, що після вступу до Альянсу військово-промисловий комплекс України «загнеться» й економіка України «ляже»*. [Д 9.02.2008] У перекладі використано одиницю з негативною конотацією *to fail* у прямому значенні, що дозволило перекладачеві достатньо чітко, на наш погляд, експлікувати значення цієї метафори: *One of them is that Ukraine's military-industrial complex will collapse and the economy will fail after our country joins the Alliance* [D 12.02.2008].

Переклад алюзивних аксіологем як різновиду політичних метафор детермінований, перш за все, наявністю фонівих знань у реципієнта тексту перекладу, відповідних атрибутів у тексті, зумовлених її лексико-граматичною природою [3; 5; 11].

Залежність перекладу від оцінки, носієм якої слугують досліджувані метафоричні одиниці, вдалося встановити і для політичних інтертекстів, оскільки цю групу одиниць використовують для

генерування позитивної чи негативної оцінки [5]. Решта інтертекстуальних одиниць залучають до політичної комунікації з метою критики суб'єктів політики, чи їхньої діяльності. Таким чином, політичні інтертексти, які є носіями негативної оцінки, перекладаються переважно прямим способом (51,2 %) (*"маленькі українці"* [Д 12.10.2006] / *"small Ukrainians"* [D 17.10.2006]). При цьому експлікація (51,0 %) є основним способом перекладу інтертекстуальних аксіологем зі знаком "+" (*маленький українець* [Д 21.10.2006] / *ordinary Ukrainians* [D 24.10.2006]). Варто зазначити, що прямий переклад частіш за все застосовують для відтворення широко відомих ідеологем, а також алюзії з атрибуцією. Цілком логічно, що маловідомі політичні алюзивні аксіологеми відтворено за допомогою експлікації.

Літературні алюзії зазвичай передають за допомогою перекладу, що поєднує відтворення стилістичного маркування із орієнтацією на реципієнта вторинного тексту (50,2 %). Він може бути представлений двома способами: перший полягає у прямому відтворенні алюзії за допомогою транскрипції або калькування та наданні додаткової інформації про походження одиниці, значення алюзії (*кім Леопольд* [Д 21.07.2006] / *Leopold the Cat (hero of a Soviet animated cartoon, who appealed for friendship – Ed.)* [D 25.07.2006]). Другий спосіб передбачає заміну образу (*Незважаючи на чотири вектори діяльності Президента, "лебідь, рак і щука" не заважатимуть ворухатися вперед.* [Д 2.07.2005] / *Things are taking their normal course, even though various political forces are snarling and snapping at each other. Even with the president's highly controversial "four vectors" we're making progress.* [D 5.07.2005]).

Переклад політичних метафор також може бути позначений втратами інформації, які спричинені міжмовною та міжкультурною асиметрією і соціокультурним контекстом створення перекладів. При цьому, як показав аналіз ілюстративного матеріалу, найбільші втрати інформації несе конотативна семантика метафоричних та алюзивних одиниць. Під час перекладу інноваційних та okazionalnih метафор міжмовна та міжкультурна асиметрія спричиняє зникнення денотативної інформації та оцінного компонента (7,4 %; 5,9 %) і метафоричності загалом (42,2 %; 46,7 %). Зникнення денотативної інформації та оцінки спричинено вилученням одиниці у перекладі. Зникнення метафоричного переносу спричинено використанням експлікації та вилучення (*...куди не подивись, все тонко. А там, де тонко – там*

і рветься. [Янукович 7.06.2007] / ...where've you look there is *instability*. [Yanukovych 27.06.2007]).

Переклад алюзивних аксіологем також супроводжується втратами інформації, що зумовлено міжмовною та міжкультурною асиметрією. Зникнення денотативної інформації та зміна оцінного знаку відбувається під час вилучення одиниць (з національної енциклопедії – 5,5 % та універсальної – 7,6 %). Експлікація та вилучення спричиняють зникнення метафоричності при перекладі алюзій (з національної енциклопедії в 29,4 % випадків та з універсальної енциклопедії – в 15,3 %): (*Тонка кадрова лінія* [Д 24.06.2006] / *An elaborate staffing policy* [D 27.06.2006]).

Також варто зазначити, що під час перекладу політичного тексту має зберігатися структура мовної оцінки: суб'єкт, об'єкт, підстава та характер оцінки. Відтворення метафоричних одиниць, що є носіями оцінки, позначено зміною вираження певних компонентів структури мовної оцінки. Так непрямі способи вираження об'єкта та оцінного предиката замінюються прямими при експлікації метафоричної аксіологеми: (... *бюджетне питання в СП винесли за дужки...* [Д 19.07. 2008] / ... *the Presidential Secretariat ignored the budget question...* [D 22.07.2008]). Нівелювання характеру оцінки під час експлікації повинно бути компенсоване у близькому контексті: ("*...Ти ж мене підманула*". *Отже, як поді-*

лили 30,4 млрд гривень додаткових доходів між "ідцями"? [ДТ 12.07.–18.07.2008]). У перекладі експліковано об'єкт оцінювання *new amendments to the 2008 state budget*. Негативна оцінка процесу виражена у контексті одиницями *hard to distribute, hungry "mouths"*: (*About new amendments to the 2008 state budget. It was quite hard to distribute an additional UAH 30.4 billion between hungry "mouths"*. [ZN 12.07.–18.07.2008]).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переклад метафор, що функціонують в англійських та українських текстах політичного дискурсу, детермінований ступенем засвоєння цих одиниць обома мовними системами, наявністю у тексті інформації, яка може пояснити їхнє значення, а також їх лексико-граматичними особливостями. Доведено, що рівень збереження стилістично маркованої форми при відтворенні метафоричних аксіологем залежить від ступеня засвоєння конкретної одиниці мовними системами та знаком оцінки. Найвищий рівень демонструє відтворення одиниць, що засвоєні обома мовними системами (75,3 %). При перекладі культурно специфічних метафоричних одиниць стилістичне маркування зберігається у 68,6 % випадків. Стилiстичне маркування під час перекладу інноваційних або оказіональних метафор зберігається у 48,7 % випадків відповідно.

Список літератури:

1. Андерсон Р. Д. Каузальная сила политической метафоры / Р. Д. Андерсон. Е.2006.
2. Белт Т. Газетные метафоры и политическое убеждение: экспериментальное исследование // Политическая лингвистика. 2007. Вып. 3 (23). С. 10–19.
3. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. Екатеринбург, 2009. 230 с.
4. Вербя Г. Г. Стійкі порівняння та метафори як стереотипи світосприйняття (українсько-іспанські паралелі) // Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. праць. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» 2003. С. 65–70.
5. Загнітко А. Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксиси // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 16. Донецьк : Східний видавничий дім. 2007. С. 5–19.
6. Лакофф Д., Джонсон М. Метафори, которыми мы живем: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. М. : Едиториал УРСС. 2004. 256 с.
7. Телия В. Н. Метафора в языке и тексте. М. : Наука. 1988.
8. Уфимцев Р. Искусство метафоры / Роман Уфимцев. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://metaphor.narod.ru/review/eco.htm>
9. Чадюк О. М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації 2005 року : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ. 2005. 19 с.
10. Babelyuk O. Culture strategy in translating postmodern literary text // Scientific Journal of Polonia University. 22 (3), 2017. P. 23–26. <https://nuife.org/index.php/pnap/article/view/268/24>
11. Bayley P. Live Oratory in the Television Age: The Language of Formal Speeches // G. Ragazzini, D. R. V. P. Miller eds. Campaign Language: Language, Image, Myth in the U. S. Presidential Elections 1984. Bologna: Cooperativa Libreria Universitaria Editrice Bologna. 1985. P. 77–174.
12. Keen S. Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination. New York. 1988.
13. Newmark P. Approaches to Translation. New-York : Prentice Hall. 1988.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Clinton H. R. Remarks on Building Sustainable Partnerships in Africa: [Електронний ресурс]. 2012. Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/08/195944.htm>
2. Presidentials' Documents Archive Collection. The American Presidency Project, 2015. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/presidential-documentsarchive-guidebook/documents-related-to-presidential-elections/2016/report/200301/all/63>

**Naboka O. M. ADEQUATE WAYS OF METAPHORS RENDERING
IN TEXTS OF POLITICAL DISCOURSE**

The article is focused on the adequate ways of metaphor rendering in English and Ukrainian texts of modern political discourse. It also describes a steady tendency towards using different stylistic means and metaphoric units as well in English and Ukrainian texts of political discourse. The actuality of the research is caused by the fact that firstly, there is a considerable interest to the establishment of adequate ways of metaphors rendering in the frame of translation studies, secondly, there is definite difference in the structure of the English and Ukrainian languages, that needs detailed investigation, thirdly, by an increasing amount of different kinds of metaphors in English and Ukrainian texts of political discourse. Keeping the latter in mind, there is a necessity of a considerable description of ways of metaphor translation from Ukrainian into English and vice versa. Besides, taking into account the functional nature of metaphors in political discourse, applying definite translation mechanisms and strategies while rendering fresh metaphor, definitely will help new exact metaphors of cross cultural value appear in the target language.

The purpose of the study is to highlight the main ways of metaphor translation in political speeches of Ukrainian political leaders, analytical articles on different political topics and their English translations. To achieve this goal one should fulfill the following tasks: to highlight the key methods of metaphors translation; to trace peculiarities of metaphors functioning as an expressive means in texts of political discourse and describe adequate ways of rendering its cultural and axiological colouring. The research also shows that metaphor translation functioning in English and Ukrainian texts of political discourse is determined by the level of mastering of these units by the language system of two languages, by the information which can explain their meaning, and also by their lexical and grammatical peculiarities. It is also proved that the level of stylistically coloured form, while rendering metaphoric axiological units, depends on the level of its mastering and the axiological mark by both language systems.

Key words: *metaphor; metaphoric axiological units, political discourse, ways of rendering.*